

Všichni jsme lidský bytosti. Na to nezapomínat.

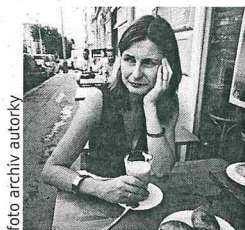

foto archiv autorky

Radka Denemarková (*1968)

je spisovatelka. Vystudovala germanistiku a bohemistiku na FF UK a poté pracovala v Ústavu pro jazyk český AV ČR a jako dramaturgyně v Divadle Na Zábřadlí. V roce 2004 začala pracovat na volné noze a rozhodla se žít čistě psaním. Napsala monografie s beletristickými přesahy *Evald Schorm - Sám sobě nepřítelem* (1998) a *Smrt, nebudeš se báti aneb Příběh Petra Lébla* (2008), romány *A já pořád, kdo to tluče* (2005), *Peníze od Hitlera*, *Letní mozaika* (2006) a dvojromán *Kobold, Přebytky něhy, Přebytky lidí* (2011). Je autorkou divadelní hry *Spací vady* (2010, knižně 2012), již dramaticky ztvárnilo Divadlo Na Zábřadlí. Překládá, například romány držitelky Nobelovy ceny za literaturu Herthy Müller. Radka Denemarková je držitelkou řady českých literárních cen, mimo jiné tří cen Magnesia Litera, a to v kategoriích próza, publicistika a překlad. Za román *Peníze od Hitlera* byla nominována na polskou cenu Angelus (2009), získala v roce 2011 cenu německých kritiků Usedomskou literární cenu a za týž román čestnou cenu Georga Dehia 2012. Její texty byly přeloženy do patnácti jazyků.

Rozhovor s Radkou Denemarkovou jsem vedl v polovině prosince roku 2012, přesto když jsem jej nyní opětovně editoval, zjistil jsem, že je patrně aktuálnější, než byl v době vzniku. Původně jsem se chtěl v rozhovoru vyhnout autorčině tvorbě, k dohledání je totiž dostatek rozhovorů či recenzí, nepovedlo se. Denemarková, její tvorba i její myšlení splývají, vytvářejí precizně fungující strojek. Nakonec jsem rád, že jsme se knihám nevyhnuli, protože diskuze o nich rozkryla obecné problémy. A tyto nemusí trápit jen úspěšné autorky románů, ale třeba i lyrické básníky... Nebo parašutisty.

Jsem „šrajbr“ nebo vlaštovka

Začnu trochu netradičně. Co tě momentálně nejvíc štve?

Fakt, že co se týká času, jsem definitivně poražená. Na psaní mám zas jen noci. Na druhou stranu je to

pestré období. Ještě mi to myslí, energii mám, ten pocit nepojmenovatelnosti světa mě přepadá často, do toho čtení po světě, ceny v zahraničí... A co mě štve obecně? Lidem chybí empatie, spousta z nich se schovává do rolí a pod nenávistné nálepky. Aniž bychom se navzájem vnímali. Blahobyt může vést k sociálnímu otupění, je to zvláštní druh agresivního otupění a davové lhostejnosti, kdy najednou mizí to nejdůležitější, co dělá člověka člověkem. A to je soucit, empatie, elementární slušnost a taky rozhovor, kdy jeden naslouchá druhému, kdy se vnímáme. Není to pěkný pohled. A i ty nálepky, které jsme si z minulých desetiletí přinesli, jako kolektivní vina a kolektivní hrdinství, zůstaly.

Zmínila jsi ceny, řádka těch, co jsi získala, je značná. Co se týká Magnesia Litery, tak jsi byla oceněná snad za vše...

Ještě zbývá kategorie dětská literatura nebo poezie (smích). Stejně jsi v tom sám, s každou knihou začínáš od začátku, od nuly, pořád máš každé slovo i stanovené cíle v podezření.

A jak vnímáš kritiku cen? Zejména českých. Objevují se hlasy, že se oceňují stejná jména, že poroty udílejí ocenění svým známým. Magnesia Litera bojuje s nálepkou komerčního podniku...

Ceny nepřeceňuj. V literatuře, proboha, neexistují žádné cílové pásky, předhánění a odpadnutí. A všechny ceny jsou něčím zaštitěné a subjektivní, včetně Nobelovy ceny za literaturu. Je to přece vždycky otázka kvality lidí, kteří se sejdou v porotě. Každý má cit pro jinou podobu literatury, dál nedohlédne a vždycky si najde výmluvu, aby se o dešifrování té či oné knihy nepokoušel a jen odsuzoval, čemu nerozumí. My dva si tu přece nemusíme nic nalhávat. Neexistuje objektivní soud o literatuře. Jen nějaký momentální úsudek. A navíc během života svůj úsudek o autorovi často několikrát měníme. Vždyť to vyplývá z podstaty skutečného umění, dobrá kniha se má číst různými způsoby a jinak dnes a jinak zítra. Výsledek udílení cen je věcí náhody. Co já už zažila kritiků a teoretiků s jejich diagnózami a prognózami... Přijde mi to směšný. Aniž

to tuší, jdou vyšlapanou cestou. Do mě se všichni nechutně strefovali, takže mě velice překvapilo, když jsem Magnesii získala. Pamatuju si, že kolem *Peněz od Hitlera* bylo rušno až hysterické a nenávistné, později jsem se dozvěděla, že si někteří porotci přeposílali e-maily, které dostávali, že se zbláznili, když je nominovaná Denemarková. Ale tohle není otázka na mne. To je otázka na ty, co kritizují. Kdo si knihy přečte, tak si udělá obrázek sám. Ceny neceny.

A jejich význam z hlediska upozorňování na knihu nebo na samotného autora...?

To neumím posoudit. Moje knihy nejsou pro davy a nikdy nebudou masová záležitost. Z mnoha důvodů. Proto mne těší, že je lidé čtou. A opravdu bych ceny nepřeceňovala. Myslím v Čechách. V zahraničí je to jiná záležitost.

V čem se přístup u nás a v zahraničí liší?

V zahraničí je výhodou, že neznáš nikoho z těch, kdo ceny udělují. Navíc konkurence je obrovská, nehrozí nebezpečí, že by se všichni znali. Ten okruh lidí a děl je neuvěřitelný, což je výhoda. Pak už jde opravdu jen o texty samotné. A taky se literatura vnímá jako náročná práce.

A tahle známost, máš pocit, že je to problém české literatury?

Problém české literatury je taky... já nevím... ona nenávistná kritika a nezralost. Udivuje mne někdy, jak pevně při sobě drží, a hlavně že vůbec existují, „sektý“. Okruh třeba kolem *Revolver Revue*, okruh kolem *Fra*, okruh nevím kolem koho a čeho. Čtou jenom „svoje“ autory, ostatní ignorují. Proměnlivé úspěchy či neúspěchy děl nevypovídají tedy tolik o dílech samotných, jako spíše o ustrojení lidí, kteří je hodnotí. Nebo o ustrojení doby. Ale existuje literatura. Knihy, texty. Tečka. Literatura je neuzavřená... Čas je v hodnocení literatury relativní pojem, celá minulost se dere do přítomnosti.

Neprojojenost mne na české literatuře štvě taky. Mám často pocit, že proti sobě vystupují lidé ne kvůli textům, které napsali, ale kvůli příslušnosti do skupiny...

Ano, a z této pozice nehájí slovo, ale svoji stáj, což je v kumštu nesmysl. Svědčí to o nesmírné malosti. Autor má být vyvázaný ze všech skupin. Je jedno, jestli se skupiny scházejí v hospodě, v kavárně, na internetu, jestli se nějak programově vyhraňují nebo nazývají. Samozřejmě je pro autora těžší, když je v tom sám,

nikdo se ho nezastane. Ale nezávislost je nezbytná, nutná. I odvaha ustát momenty, kdy se do tebe strefují všichni. Chce to obrovskou vnitřní sílu. Nebo se stává, že starší autor si kolem sebe pomyslně shromáždí mladé a chová se jako povýšený guru... Nenaskočit na vějíčky je důležité.

Ale role guruů byla vždy důležitá...

Ano. Ale když takový František Halas pomáhal básníkům, tak proto, že měl rád literaturu a rozuměl slovu. Věnoval se textům. Nedělal to proto, že by si chtěl dokázat svou důležitost nebo polaskat ješitnost.

Nikdy jsi nebyla zapojená do...

Nikdy jsem nechtěla být propojená s žádnými novinami, časopisy, skupinami, vždycky jsem se ozvala. I slovo spisovatelka mne rozčiluje. Přemýšlela jsem o slovu, které používal Hrabal. Když se mu text líbil, říkal o autorovi, to je ale „šrajbr“. To by se mi líbilo, být šrajbr nebo se označovat jako vlašťovka... Potřebují vlašťovky odvahu? Žijí podle sebe, jinak nemohou. A přitom jsou tak křehké.

Kdy sis řekla, že jsi spisovatelka?

Nevím, to jsem si nikdy neřekla, to vyplynulo přirozeně. Je to tak, jak jsem nazvala sloupek pro *Respekt*: *Jsem člověk, která píše*.

A kdy převládla touha věnovat se jenom psaní?

Převládala roky. Zvítězila, když jsem odešla na volnou nohu. K psaní je nutná nekompromisnost, jistá rezolutnost. Psala jsem vždycky, byla a je to přirozená součást života. Dlouho jsem si myslela, že to tak mají všichni, než jsem pochopila, že ne. Že vnímám svět přes slova, že na mne jazyk doráží jinak. Věděla jsem, že psaní je můj život.

Dokážu si představit, že si něco takového člověk řekne, ale pak to musí vnutit i ostatním...

To nikomu nevnutíš. To si musíš sám se sebou promluvit a uvědomit si, co je pro tebe důležité a co uneseš. Svět funguje v přehledných, nastavených a zaběhnutých šablonách... Měla jsem dvě malé děti. Nikdo tomu nerozuměl. Ale já věděla, že pokud to neudělám v tomto věku, neudělám to nikdy. Chtěla jsem žít svůj život. Proto jsem riskovala.

Já si právě nedokážu představit ty praktický věci. Z čeho žít...

Výhodou je, že umím jazyky. Takže jsem překládala. Dneska mému kroku rozumějí všichni. Tehdy

reagovali i ti takzvané nezávislí poplašeně a udiveně, rozmlouvali mi to. Nikdo nechápal, proč opouštím dvě zaměstnání, která jsou zajímavá a ve kterých jsem i úspěšná. Ale já měla na psaní noci. A psaní jsem chtěla věnovat veškerou energii. Ano, byla to výtečná zaměstnání a báječná práce, jak v Akademii věd, tak v Divadle Na Zábřadlí, ale nebyl to můj život. Už jsem tomu nevěřila. Nechtěla jsem se jednoho dne na konci života probudit a říct si, skvělý, jsem docentka nebo profesorka a mám za sebou tolik a tolik studií a teoretických knih, nebo tolik a tolik inscenací, ale nežila jsem svůj život. Raději riskovat. Bylo to v roce 2004, kdy jsem na volnou nohu odešla.

Nálepka národ

Co je pro psaní důležité? Prožitek?

Empatie, prožitek... Psaní je boj o jazyk. Každé slovo je hádankou. Vždycky píšu o tom, z čeho na mě vane chlad, vždycky to přetávím do stylizovaného světa literatury. Otisk reality je přítomen, jinak by tomu lidé nerozuměli. Mé psaní je i snaha rozklíčovat a metaforicky zpracovat situace, v nichž se ocitáme. Namáčím do situací postavy, pozoruju je. Ale jinak, je to experiment. Vyzývám slova, aby dospěla ke své pravdě. Postavy nechávám dojít k nejzazší hranici. Není možné psát bez rizika, vždycky je nutné nutkání k psaní.

Ve všech románech se vyrovnáváš s tématy, která jsou pro tebe osobně důležitá?

Ano. A důležitý je prostor. Narodila jsem se tu, pravděpodobně tu i zemřu. Ať už se mu říká střední Evropa nebo Čechy... Kdybych se narodila v Kambodži nebo Austrálii, kulisy se změní. Mentalita národa se hněte dlouho. A z čeho vzešlo a proč tak urputně přetrvává dělení lidí na národy? Trápí mě nálepkování lidí. To mně TAK vadí!

Nálepka národ?

Jakmile vyslovíš, že jsi Čech nebo Američan nebo Němec nebo Polák, je s oním slovem okamžitě propojena řada konotací. A už si o tobě okolí podvědomě dělá obrázek. Je to i součást hry na kolektivní viny a kolektivní oběti, na kolektivní vítěze a kolektivní poražené, na bohaté země a chudé země... A to všechno jsem smetla ze stolu. Mě zajímá konkrétní člověk. Jak jedná, jak se chová. Ani nálepky jako nacista, komunista, disident, nálepky typu kdo jakou školu vystudoval, jakým titulem nebo funkcí se prší, jakou kariéru a kde

udělal, mě nezajímají. Obnažený člověk, sám se svým jednáním, se svými činy.

A jak se to destiluje?

O to se pokouším v knihách. Gita Lauschmannová v Penězích od Hitlera je holka, která se ocitá v situacích, kterým nerozumí. Je stále několik kroků za dějinami. Netušila, že je Židovka, a najednou se ocitne v koncentračním táboře. Když se vrátí, je pro změnu špatně, že mluví německy a označí ji jako nacistku. Okolí se k ní chová jen podle nálepek, které jí společnost přiřkla. Přestože je to nevinný, slušný člověk. A úlohou spisovatele nesmí být zahlazovat stopy, popírat bolest. Ale naopak katarze. Tím, že skrze utajenou bolest člověk nabude citlivosti pro zkušenost pravdy.

Napadá mě, jestli to bez nálepek vůbec jde...

Pro společnost jsou jednodušší, každá situace je čitelná.

Ale i pro toho člověka, přece...

Přece je důležité, co ti zůstane z člověka, když obaly sloupneš. Bohužel se ukazuje, že když některé oddělíš od povolání, majetku, národní příslušnosti, nemají se čeho chytit. Což se odhalí v situacích, které není možné experimentálně vytvořit, ale které v dějinách nastaly. Vyklobené doby, války například. Když člověk přijde o všechno, co zbývá? Kdo se jak chová. A najednou vidíš, že když se někteří lidé nemají čeho chytit, jak rychle jsou schopni všeho, všeho nejhoršího. Kolik z nich určité věci neudělá, nikdy, za žádných okolností? Pokud jsou titíž lidé drženi na uzdě společností, zákony, celým systémem, jistotami, tak se vřadí a dodržují návod, jak se slušně chovat. Jen minimum má v sobě zabudovaný zvnitřnělý a pevný žebříček hodnot. Psaní je pro mne i antropologický průzkum modelových situací lidského chování.

Pokus o antropologický průzkum by se dal shrnout jako jednotliví linka románů. Nedávno jsem si přečetl, že *Kobold* je vlastně zakončením triologie, což mne vůbec nenapadlo.

Gita Lauschmannová byla v první knize. I podivín z *Kobolda*. I Jiří Oujezdský, původně jsem mu chtěla věnovat taky knihu, o zbabělosti. Ale pak mě jeho postava přestala zajímat. Knihy se snaží pojmenovat, co tvoří mentalitu českého prostoru. Po dokončení *A já pořád kdo to tluče* mi v mysli uvízly tři postavy. Vylouply se z textu, rozhodla jsem se jim darovat příběh. A těmi příběhy si prosvětlit prostor,

kde žiju. Promísit rovinu společenskou a rovinu intimní, až po ticho, které panuje kolem duše. Co je to za prostor, kde žiju? Co je to za prostor, kde jsem se narodila? Co je to prostor, kde vychovávám děti? Co utvářelo místní mentalitu? Jak to, že kdekoliv na světě okamžitě poznám, že toto jsou Češi? Jako zvířata se poznáme, jdeme po čuchu. Jak vypadá dnešní Čech, vím. Ale co si neseme v mentálním podvědomí? Jsem Češka. Můžu odejít ze své mateřštiny. Můžu odejít z češtví? A pak mne zajímalo slovo totalita. Snažila jsem se ho rozšířit, existuje nejen totalita společenská, ale i totalita ve vztazích, v rodinách, totalita ve firmách. Totalita ve vztahu mezi zeměmi. Takové to dobrovolné otroctví. Pro mne je to metafora: jak obecně funguje totalita a jak naše jednání ovlivňují síly, které jsou běžným jazykem jen těžko uchopitelné. Násilí v mikrokosmu rodiny je metafora totalitních režimů, kterými bylo dvacáté století nasáklé. A tím pádem i naše země. A nějakým způsobem zůstává tento otisk v chování lidí, v gestech, v mentalitě národa. Jak je možné, že většina menšiny dovolí v tak krátké době neskutečné věci? Chtěla jsem ukázat, že vše začíná nenápadně. Lidé s vidinou nějakých krátkodobých výhod se vzdají toho nejcennějšího, co mají. A to je svoboda, sebeúcta a seberepekt. Lidé se bojí. *Kobold* je o současnosti, jako předcházející knihy. Dělení současnost minulost neexistuje. Problém dneška jsou „koboldové“, stahují pozornost k sobě. Jsou vysoce inteligentní, ale chybí jim emoční inteligence, sociální soucítění. Snadno manipulují s druhými.

A co ten strach?

Lidi mají strach i říct svůj názor. Chovat se autenticky. Mají strach, aby nepřišli o místo, o obživu... I v rámci firem panují koboldové, kteří ostatní přesvědčují, jak jedině má vypadat správný život, jak má vypadat správné vzdělání, jak má vypadat správné tělo, nevím co všechno. Je to nekonečná nuda.

Ve své literatuře, ale i v různých debatách či rozhovorech vždy zdůrazňuješ, že je třeba stát za oběťmi. Kam tato angažovanost může sahat? Co všechno se dá obsáhnout?

Člověk si musí šetřit síly a energii. Ale důležité je neuhýbat. Je samozřejmě vždycky snazší stát po boku silnějším, všichni chtějí stát po boku koboldům, protože podvědomě tu sílu a moc vycítí. Já promýšlím postavení oběti. Vždycky budu stát na straně oběti. Tak se dozvím o společnosti, o lidském chování nejvíc. Tak se ukáže, jak je společnost zralá.

Naše společnost asi moc zralá není, co?

Sociální cítění na bodu nula. Vše se dělá jako. Když charita, tak před televizními kamerami. Společnost není zralá, pokud je jakákoliv skupina znevýhodňovaná. A nemyslím jenom Romy. Myslím obecně ty, co jsou na okraji společnosti, a ne vlastní vinou. Například děti. Všechny mé postavy se snaží marně vysvobodit ze systému přítomnosti. Na současnosti mě trápí právě fakt, že když se někdo ne vlastní vinou dostane na okraj společnosti, najednou mizí solidarita a občanská sounáležitost. Ti lidé jsou naopak kriminalizováni, jejich neštěstí jako by bylo odsouváno, aby se společnost nenakazila. Místo, aby jim pomohla. Přitom společnost je přes všechny problémy blahobytná, my tu žijeme v době míru, nejsou války, základní potřeby jsou pro všechny pokryty. Mám pocit, že si zaděláváme na velké problémy do budoucna. Ve slovech ona účast existuje, ale v činech není, ani v chování lidí. Podívej se například, jak ostudně nízké jsou u nás, pokud se ty případy vůbec k soudu dostanou, tresty za ten nejhorší zločin, jakým je týrání dětí? Tak jsem si říkala, co se to se společností, ve které žiju, vlastně děje?

Nedávné volby do senátu, do zastupitelstev, ale i prezidentská volba (dopracováno při editaci, poz. red.) jasně ukázaly, že nejsme srovnání s vlastní minulostí, ani sami se sebou. Už jen proto, že na KSČM se bere dvojnásob metr. Ti, co vládnou, dokážou brát KSČM jako oficiálního partnera diskuze a zároveň na něm vystavět předvolební kampaň. Navíc ta strana polarizuje lidi. Je to patrně dané historickou zkušeností a silně příživované médii, v nichž se ukazuje na zlo, které je spíše mediálním konstruktem než skutečným zlem. Během krátkých dějin jsme nedostali moc možností vyrovnat se s křivdami minulosti, a když tu příležitost máme, tak si s ní neumíme poradit a zase používáme ty nálepky.

Je to taková únavná hra, politici ji hrají celou dobu. Naše demokracie selhala, volební systém je zabetonovaný. Není rozdíl mezi pravicí a levicí... V historii demokracie se levice a pravice střídaly jak kyvadlo hodin, u nás se stalo něco zvláštního, slilo se to. Proč dnes představuje pro mnohé z nás identifikovat sebe sama hotové utrpení? V Čechách vyhublaval zajímavý úkaz: místo mezi stranami, osobnostmi, idejemi se dnes řada lidí rozhoduje mezi politickým systémem a jeho totálním odmítnutím. Není nepříznivá atmosféra ve společnosti důsledkem infantilního chování? Je to parta stejných lidí koboldovského ražení. A jestli se

přelévají do té nebo do oné strany? Krásný příklad je magistrát v Praze, kde se propojili ODS a sociální demokraté, takže žádná korupce nikdy nejednoznačně nevyjde, protože si moc rozdělily obě skupiny a kryjí si záda. A komunistická strana? Ta zůstala a ostatní politické strany s ní spolupracují a naoko se distancují, mluvíme o jedné partě. A ostatní strany se od ní navíc poučily. Přejaly způsoby chování. „Partajní mládenčí“ v Čechách se dnes pokoušejí o kapitalismus „se socialistickou tváří“: vítězství party rozmazlených, zvykaných vyvolených, kteří se cítí být výluční, bez konkurence a mimo volnou soutěž, tak jako byli komunisté zvyklí za socialismu soupeře diskvalifikovat politickou perzekucí. Převzali mentalitu: neobklopí se odborníky, nepodporují nadané a schopné, ale méně schopné jen proto, že jsou loajální a bez skrupulí a budou dodržovat partajní disciplínu. Paradoxním plusem pro komunistickou stranu je, že tvrdí to samé, což je pro davy čitelné, takže volí jistotu.

A v čem je problém?

Problémy se nepojmenovávají přes dvacet let, nikdo se k tomu nechce vracet. Oháníme se názorem, že všichni byli nějakým způsobem namočení. Všichni namočení nebyli! To je výsměch těm, kteří se bránit nemůžou. Což jsou ony oběti. S despektem se na ně dívají nejen komunisté, s despektem se na ně dívají i ostatní, protože se nechali nachytat. Nenamočili by se, kdyby byli trochu chytrí. Je to vzkaz mladým, člověk může lhát i krást, stejně vyvázne. Nikomu se nic nestalo, nepojmenovali se ti, kdo kolo roztáčeli. A byli to vrazi. Tváříme se, že nevidíme tváře vrahů ani kolaborantů. Panuje atmosféra obdivu k silnějším. Oběti jsou ponižovány ze dvou stran: těmi, kteří je zničili a těmi, kteří jim vyčítají, že se zničit dali. Jak si vysvětlit bezcharakternost tolika lidí? Celé generace vyvalené v onom čase. Pochopitelné je pokušení nebyť mezi pronásledovanými. Stále se tváříme, že jsme někdo jiný. Pro některé lidi je to součást výzbroje pro přežití v Čechách.

Vidíš nějaké řešení?

Mám pocit, že se k jádru proderu jen literaturou. Pro mne teď větší nebezpečí než celá komunistická strana představují třeba jevy jako Věci veřejné. Fakt, že si někdo založí politickou stranu jako podnikatelský záměr, aby ovládl politiku... Vznikají politické strany, které jsou jakýmsi osobním podnikatelským záměrem party nedospělých jedinců. Emočně nedozráli k roli, kterou získali. Možná už konec světa nastal, jen o tom nevíme. Hrajeme si na pískovišti.

Past pro všechny

Vzhledem k tomu, že tady existuje povědomí o Radce Denemarkové jako úspěšné spisovatelce, setkala ses někdy se závistí ze strany kolegů?

Taky, včetně anonymů. Setkala jsem se s vyhřezlou nenávistí. A setkala jsem se i s nepochopením mého stylu psaní. To byly až hysterické reakce, pro mne nepochopitelné. Ze všech stran. Až jsem si říkala, že budu psát a nemusím vydávat. Mám pocit, že každá moje kniha potřebuje čas, než si na ni lidé zvyknou, ve světě je to stejné. Peníze od Hitlera vyšly v roce 2006, nyní dostaly tu velkou cenu (čestná cena Georga Dehia 2012, viz medailon pozn. red.). I v Německu měli s Gitou problém, protože je ten příběh nečernobílý, groteskní a protože jazyk knihy je zvláštní, nečekaný, nepravděpodobný, prorostlo do něho více témat, odporuje tomu, na co jsou lidé zvyklí, a čtenáři i literární vědci a kritici jedou ve vyšlapaných kolejkách. Na změnu potřebují čas. Je zvykem vyprávět o otřesných věcech nezúčastněně, kdosi z literárních teoretiků rozhodl, že je to působivější. Ale možnosti je nepřeborné. Lze vyprávět i sugestivně a groteskně, ale je nutné psát s chladnou hlavou a písmena skládat pinzetou. Čtenář má být jazykem vtažen do víru lidského osudu. Pro mě osobně byly odměnou reakce lidí, kterým kniha osobně pomohla, kteří se v příběhu našli, kteří díky Gitě konečně prošli katarzí a kteří se mi pak svěřovali se zážitky, které vytěšňovali po desetiletí. K životu mám úctu. Je nad vším. I nad literaturou.

Nedávno jsem poslouchal rozhovor na ČRo Wave, v němž jsi hovořila o vydání knižní podoby divadelní hry *Spací vady* a tam se naráželo na tvůj feminismus, což je další nálepka, ta se objevila kde?

A rozčílila jsem se, nebo ne?

Jojo řeklas', že to je největší genocida...

Až takhle? (smích) Vážně, když se zamyslíš, jak dlouho se dařilo držet polovinu lidstva v podřízeném postavení, kolik životů přišlo nazmar, jak dlouho trvalo, než muži připustili, že ženy jsou schopné myslet právě tak pronikavě jako muži, že ženy jsou schopné, a dokonce méně ješitné, že nepotřebují soucit a jsou schopny jakékoliv oběti... To je další nálepka, kde jsem k ní přišla, nevím. Možná proto, že jsem v rozhovoru v televizním pořadu *Před půlnocí* loni v červenci řekla, že manželství je nemožná instituce pro ženu, která

pracuje, která přemýšlí a sama o něco usiluje. A je fascinující, že na slovo feministka podrážděně reagují ženy. Řeknou mi třeba, že ony nejsou feministky, protože mají rády, když jim muži podrží dveře a zaplatí večeři. Já mám taky muže ráda, taky mám ráda, když mě muž pustí do dveří jako první. Ale o tom to přece vůbec není! Stejně bych se zastávala mužů. Pokud kdekoliv na světě nemá jedna skupina lidí kvůli pohlaví stejná práva jako ostatní, je to zřůdnost. Pokud nemůže kdokoliv studovat, svobodně mluvit, volně se pohybovat, opouštět dům, navštívit lékaře, pokud je zaživa zahrabán nebo ukamenován nebo popraven nebo zohyzděn jen proto, že něco řekl nebo se podíval na jinou lidskou bytost, pak je to zřůdnost a zločin. Problém je v primitivním myšlení. Hlavně ať to nešťastné slovo feminismus neodvádí pozornost od podstaty a nepodvádí samo sebe. Klidně použijte jiné slovo.

Ještě se vrátím k probíraným nálepkám, existovalo by bez nich nějaké porozumění?

Názna komunikace fungují přes nálepky. Vykolíkovat si území. Ale člověk má být schopen je v určité chvíli opustit.

Nedokážu si představit komunikaci dvou lidí, který jsou schopný se přijímat...

My spolu tady komunikujeme, ne? Tak dobře. Přišel jsi udělat rozhovor. Já spisovatelka, ty novinář. Ale vnímám tě. Máš nějaký život, studuješ, pracuješ, pořádáš autorská čtení, budeš mít rodinu... Život pro mne není o tom, že se vymezíme v jedné roli a tu roli neopustíme. Ale spousta lidí to tak sobecky a neurvale má, dokonce si toto zúžení nárokuje. A to je problém, zvláště když se tito lidé dostanou k moci a mají pocit, že jsou jen elita, jen panstvo. Proč? Třeba politika je služba. Jsou to úředníci, je to služba veřejnosti, jako třeba na poště. Urputně jim záleží na jediném, na výlučné nálepce. Pořád jde o tu hranici. O schopnosti vnímat druhého. Všichni jsme lidský bytosti. Na to nezapomínat.

Problém spočívá v tom, že právě lidí, kteří se snaží toto nějakým způsobem ignorovat a bonusy si přivlastňovat, tak to jsou vlastně lidé, kteří jsou u moci.

Proto se toho budou držet zuby nehty, budou si tvrz zpevňovat.

Jenže to tebou zmiňované jednoduché vidění světa jim umožňuje u moci být...

Samozřejmě a společnost přesvědčí, že na to mají právo, že ostatní jsou onuce. Mají jim sloužit. A je zajímavé, že lidé – a vůbec to nesouvisí s inteligencí – tomu propadnou, jako by jim někdo vygumoval mozek, ztratili soudnost a byli opravdu ochotní politikovi sloužit, místo aby ho podrobili kritickému myšlení, jak mě vyděsilo, když Uhde vážně řekl, že natolik obdivuje Klause, že by mu i pro pivo chodil... Masy potřebují vůdce. A někteří lidé, pokud se k moci dostanou, sami sebe přesvědčí, že jsou nadlidé. A proto je nutný korektiv, včas nastavovat zrcadlo. Což umí umění. Česká varianta kapitalismu vrací zákon džungle: silnější ovládá slabšího. Ale zákon lidské společnosti by měl znít: silnější chrání slabšího. Křivdy neodčiněné během života, jako by se nikdy nestaly. Všichni chtěli iluzi, že všechno je nějak, absurdně v pořádku. Jsou to trpké situace, do kterých český národ zahrnalo minulé století. A není to nakonec i s českým národem tak, že sice fyzicky přežil mnohaletý žalář – šestiletý za nacismu a čtyřicetiletý za socialismu – ale je to jako s člověkem, vrátil se do svobodného světa psychicky jako troska schopná a ochotná jen urvat pro sebe, co se dá. Navrch mají ti, kdo nebyli nuceni odolávat nátlaku, kde by si vyzkoušeli, jak zachovat nekompromisnost charakteru, ale vrhají se na lidi, kteří seděli v kriminálech nebo nemohli vydávat nebo emigrovali a hájili právo na svobodné vyjádření. Význam takového postoje se zlehčuje, umenšuje. Ti, kteří se bojí, aby nepřišli o chutně namazaný krajíc, podpoří všechno, ke všemu lhostejní. Před rokem 1989 v teple přečkali dobu plánovaného oblbování na svých chatách s plzeňským pivem. Chataření se mnohdy vysvětlovalo jako přesunutí tvůrčího zápalu jinam. I tehdy jako dnes byla většině lhostejná jakákoliv nespravedlnost. Touha po partajních výhodách přežila, pozice prezidenta je pozice monarchy, cara, to je onen bacil východu, který v nás zůstal, strach z občanské společnosti, snaha druhé využít, obejít, tvářit se, že nejsme součástí Evropy, jako by Evropa byla někde mimo nás a hodna zesměšnění.

Má pak někdo takový potřebu podporovat umění?

Všechno, co strany tvrdí o podpore umění, je lež. Už zas mají peníze. Mají zájem podporovat jen komerční, tedy nejkonformističtější umění. Nemůžu věřit v takovou společnost, v obohacování lidí, kteří nemají právo se na nás obohacovat. Ale pokud se společnost uzavře nepohodlné literatuře, pak se to rovná „bankrotu“. A taky mě zarazí, jakým způsobem se

v českých novinách mísí šoubyznys, komerce a kulturní rubrika, vzdělaná kritika neexistuje. Což je vina i erudované akademické obce, ale do jakých vod by to měla vstupovat. Nemáme přílohy jako je v Německu či Anglii „fejton“, promyšlení věcí do hloubky.

A jinde?

Například v Německu je DPH na knihy a chléb 7%, nejde jen o DPH, ale o promyšlenou koncepci. V Německu, Rakousku, Švýcarsku peníze cirkulují v síti knihoven a literárních domů, které ve velkém nakupují knihy a pořádají čtení a obří literární festivaly pro tisíce čtenářů. Mají peníze na podporu čtení, na nákup kvalitních knih. Nakladatelé vydávají knihy, protože vědí, že síť knihoven je odkoupí. A tak finance cirkulují. Čtenáři se na pravidelná čtení těší.

Kultura u nás není chápána jako něco, co utváří náš styl a jazyk a život. Převládá buditelská představa o tom, co je „kultura“: hezky se obléci a jít v neděli večer do Národního divadla. Ne, kultura a kulturnost a vkus jsou propojené nádoby, jsou vidět v každodenním chování, jednání, mluvě, respektu, slušnosti, mentalitě společenství a schopnosti druhému naslouchat. Proto je stále takový rozdíl, když si jdu koupit třeba jen jízdenku u nás a v Německu nebo USA. Nekulturnost máme zažitou pod kůží z dob socialismu, je to Pavlovův reflex, první signální: co je hezké, zkusím „otočit“. Kulturnost je ale také v tom, že se nekrade. Že neberu, ale dávám. Kulturnost země se odráží ve všednodenním životě. Souvisí s tím, jestli je hudba, literatura součástí života přirozeně. U nás se kultura pořád vylučuje jako něco trochu zbytečného, něco zvláštního. Jako něco, co je první na ráně, protože to nikoho nezajímá.

Anebo: řekněme si to rovnou, že tu kultura nikoho nezajímá. Že si necháme vymývat mozek televizí. Přece víme, jak je kultura pro společnost důležitá. Existují komerční divadla, šmíra nejhrubšího zrna a lidé si myslí, že toto je divadlo. Divadla, která chtějí riskovat, objevují nové autory, divadelní řeč, potřebují dotace, mají menší publikum. Ale je důležité, aby lidé měli srovnání a výběr. O tom je kultivace vnímání. Pestrost je nezbytná. A co se děje? Lidé z Prahy jezdí na operu do Vídně, na výstavy a do divadla do Berlína nebo do Londýna. To je přece špatně. Nestačí říkat si, že Praha je kulturní jen proto, že má výjimečné památky. Pokud úroveň nenápadně sklouzává, tak je to ono vyhlášení bankrotu, past pro všechny.

I pro tu nálepku národa.

Ano. Obzvlášť je to vidět v zemích, které kulturu podporují, třeba Slovinsko nebo Litva se mi líbí. Vědí, že nic originálnějšího světa nabídnout nemůžou. Česky moc lidí ve světě nemluví. I náš jazyk můžou ostatní vnímat přes umění. Je groteskní, že když se český politik vydá do zahraničí, tak si přizve umělce, který se v dané zemi sám uchytil, sám vypracoval. Nikdo si ho nevážil, naopak ho zostouzeli, většinou i kvůli tomu opustil Čechy.

To je spíš smutný, díky za rozhovor.

/Tomáš Čada/

autor se zajímá o literaturu a film

foto Nelly Wernischová